

BIBLICUM ŚLĄSKIE

KURS WPROWADZAJĄCY

Wykład IX – Najważniejsze dokumenty w obszarze biblistyki

Nauczanie kościelne o Biblii odpowiedzią na trudności w lekturze Pisma Świętego

Na przestrzeni dwóch tysięcy lat historii Kościoła wiele razy wypowiedział się na temat Pisma Świętego. Nauczanie to było odpowiedzią na trudności i potrzeby jakie pojawiały się w odniesieniu do Biblii. Kwestie biblijne były obecne na synodach biskupów, soborach powszechnych oraz w encyklikach papieskich. Podejmowano m.in. temat natchnienia Pisma Świętego i kanonu biblijnego, omawiano metody interpretacji Biblii oraz warsztat biblisty, a także zajmowano się miejscem Słowa Bożego w życiu i misji Kościoła. Do najważniejszych dokumentów Kościoła w obszarze biblistyki możemy zaliczyć konstytucję dogmatyczną Soboru Trydenckiego *Decretum de canonis Scripturis* (1546), encyklikę Leona XIII *Providentissimus Deus* (1893), encyklikę Piusa XII *Divino afflante Spiritu* (1943), konstytucję dogmatyczną Soboru Watykańskiego II *Dei Verbum* (1965), instrukcję Papieskiej Komisji Biblijnej *O interpretacji Pisma Świętego w Kościele* (1993) oraz adhortację apostolską Benedykta XVI *Verbum Domini* (2010).

Sobór Trydencki- orzeczenie kanonu biblijnego

Konstytucja Dogmatyczna Soboru Trydenckiego *Decretum de canonis Scripturis* z 1546 roku, była reakcją na poglądy Lutra i jego zwolenników, którzy wyłączając z Biblii tzw. księgi deuterokanoniczne, uznawane przez katolików za natchnione, zakwestionowali kanon Pisma Świętego i odrzucili Tradycję Kościoła.

W odpowiedzi na poglądy protestantów ojcowie soborowi przypomnieli, które księgi Kościół katolicki od wieków uznawał za natchnione. Jako zawierające Słowo Boże wymienili 73 pisma zawarte w łacińskim tłumaczeniu Hieronima zwanym Wulgatą, 46 ksiąg Starego Testamentu i 27 Nowego Testamentu.

Od akceptacji tego przedstawionego na soborze kanonu uzależnili przynależność do wspólnoty Kościoła katolickiego.

Encyklika *Providentissimus Deus*- wielka karta studiów biblijnych

Kolejnym ważnym głosem Kościoła na temat Pisma Świętego była encyklika papieża Leona XIII *Providentissimus Deus* z 18 listopada 1893 roku. Dokument ten zasadniczo został

poświęcony zagadnieniu studiów biblijnych. Ojciec św. zalecił badanie Pisma Świętego na uniwersytetach i wykładanie jego treści w oparciu o znajomość starożytnych języków wschodnich, przedstawione przez krytykę tekstu najstarsze i najlepsze odpisy oraz wiedzę historyczną. Celem tak pogłębionego studium biblijnego miała być obrona Pisma Świętego przed atakami racjonalistów, którzy przyjmując za prawdę tylko to co można uzasadnić rozumem, zaprzeczyli objawieniu i natchnieniu Biblii oraz podkreślali jej nieprzystawalność do nowoczesnego stanu wiedzy.

Encyklika *Providentissimus Deus* przy okazji przedstawienia głównego zagadnienia – odnowy studiów biblijnych, mocno wyakcentowała więc najpierw fakt istnienia natchnienia biblijnego i jego konsekwencje, a następnie podjęła m.in. temat tzw. kwestii biblijnej, czyli napięcia między treściami Pisma Świętego a twierdzeniami nauk przyrodniczych i historycznych.

Księgi biblijne są w całości i we wszystkich swych częściach natchnione i zawierają objawienie Boże, pouczające człowieka o jego celu nadprzyrodzonym. Duch Święty, który jest pierwszorzędnym autorem Pisma Świętego, posługującym się autorami ludzkimi, daje gwarancję, że Biblia nie może się mylić.

Papież Leon XIII podał trzy wskazówki mające pomóc w przewycięzeniu sporu Biblii z naukami przyrodniczymi, m.in. teorią Kopernika.

Po pierwsze, zwrócił uwagę, na posługiwanie się przez natchnionych autorów, w odniesieniu do spraw z zakresu nauk przyrodniczych, językiem popularnym, a nie ściśle naukowym. Co jest zjawiskiem spotykanym również współcześnie. Nikogo dziś nie razi wypowiedź: „słońce wschodzi”, „słońce zachodzi” mimo iż, zdania te stoją w jawnej sprzeczności z teorią heliocentryczną Kopernika – nie Słońce się kręci, wschodzi i zachodzi, ale Ziemia obraca się wokół Słońca.

Po drugie, Ojciec św. stwierdził także, że celem Pisma Świętego nie jest pouczenie o wewnętrznej strukturze przyrody, ale przedstawienie prawdy potrzebnej do zbawienia człowieka. Napięcie między Biblią a nauką ustaje, gdy uwzględnieni się odmiennosc zakresów obu dziedzin. Nauki zajmują się tym co podpada pod zmysły, a Pismo Święte zbawieniem.

Po trzecie, zasugerował, że sprzeczności pomiędzy twierdzeniami Biblii a wynikami nauk przyrodniczych mogą wynikać z defektu opinii jednej ze stron: albo z niedostatecznego odczytania tekstu natchnionego przez biblistów, albo z teorii, która nie jest pewna, lecz pozostając wciąż jedynie hipotezą, czeka na naukową weryfikację. Nie może być sprzeczności pomiędzy całkiem pewnymi i prawdziwymi wnioskami nauk przyrodniczych a właściwie i poprawnie rozumianymi treściami biblijnymi.

Wskazania przedstawione przez Leona XIII w *Providentissimus Deus* znacząco przyczyniły się do rozwoju nowoczesnej katolickiej biblistyki.

Encyklika *Divino afflante Spiritu* – program interpretacji Biblii

W pięćdziesiątą rocznicę ogłoszenia encykliki *Providentissimus Deus*, w dzień św. Hieronima, 30 września 1943 roku papież Pius XII wydał kolejny dokument poświęcony Pismu Świętemu- encyklikę o właściwym rozwoju studiów biblijnych, noszącą nazwę *Divino afflante Spiritu*. Sprawy poruszone w tym dokumencie były szczególnie aktualne i ważne skoro zajęto się nimi mimo niesprzyjającego czasu II wojny światowej. Encyklika przedstawia główne postulaty jakie powinna uwzględniać egzegeza katolicka.

Po pierwsze, Pius XII zalecił powrót do tekstów oryginalnych Pisma Świętego. Dotychczas podstawową wersją Biblii w kościele katolickim było tłumaczenie łacińskie tzw. *Wulgata*. Dogłębne poznanie myśli biblijnej mogło się dokonać jedynie w oparciu o prace na tekstach krytycznie pewnych w języku greckim i hebrajskim. Encyklika zachęciła do przygotowania przekładów Biblii bezpośrednio z języków oryginalnych.

Po drugie, papież wskazał, by spośród możliwych sensów biblijnych – wyrazowego i duchowego (typicznego), najpierw poszukiwać sensu dosłownego tekstu biblijnego. Pomocą we właściwym odczytaniu tego, co chciał przekazać autor natchniony jest poznanie kontekstu historycznego powstania pisma oraz spojrzenie na tekst przez pryzmat całej Biblii i wiary Kościoła. Natomiast sens duchowy (pełniejszy) powinien być mocno osadzony w tradycji biblijnej, a nie wyprowadzany w sposób dowolny.

Po trzecie, encyklika *Divino afflante Spiritu*, co jest jej wielkim wkładem w rozwój biblistyki katolickiej, zwróciła uwagę na obecność w Piśmie Świętym gatunków literackich. Ich znajomość i właściwe rozpoznanie pozwala właściwie odczytać biblijne przesłanie oraz uniknąć wielu trudności w samym tłumaczeniu Pisma Świętego, jak i w porównaniu jego treści z osiągnięciami innych nauk. I tak dla przykładu w Biblii, podobnie jak w historiografii współczesnej, znajdują się teksty o różnym stopniu historyczności: kronika, epepeja religijno-narodowa, historia religijna, czy opowiadanie dydaktyczne.

W zakończeniu dokumentu papież, przywołując słowa św. Hieronima, podkreślił wartość lektury tekstów natchnionych i badań biblijnych w ciężkich czasach wojennych: „*Jeżeli mędrca trzyma coś przy życiu i daje mu pogodę ducha wśród ucisków tego życia, to jest to przede wszystkim znajomość i rozważanie Pisma Świętego*”

Sobór Watykański II – synteza nauczania Kościoła o Biblii

Głównym dokumentem Kościoła dotyczącym Biblii jest ogłoszona na Soborze Watykańskim II, 18 listopada 1965 roku, Konstytucja Dogmatyczna *Dei Verbum*. Dokument ten stanowi syntezę kościelnej nauki o Piśmie Świętym. Ojcowie Soborowi przedstawili w nim zagadnienie samego Objawienia, omówili formy jego przekazu, wyłożyli kwestię natchnienia Biblii i jego interpretacji, pouczyli o Starym i Nowym Testamencie oraz wskazali miejsce Pisma Świętego w życiu Kościoła.

Wielką zasługą *Dei Verbum* była obrona historyczności ewangelii. Nowe metody badania ewangelii, które rozwinęły się na gruncie biblistyki protestanckiej- metoda historii form (*Formgeschichte*) oraz metoda historii redakcji (*Redaktionsgeschichte*) doprowadziły do tzw. skrajnego sceptycyzmu historycznego, przekonania, że ewangeliczny obraz Jezusa nie ma nic wspólnego z rzeczywistym, historycznym Jezusem, gdyż jest on wytworem wyobraźni i marzeń pierwszej wspólnoty chrześcijańskiej.

Soborowa konstytucja, odwołując się do instrukcji Papieskiej Komisji Biblijnej z 1964 roku, *O prawdzie historycznej Ewangelii, Sancta Mater Ecclesia* odrzuciła skrajny sceptycyzm historyczny i wskazała, że wiarygodność historyczną ewangelii można naukowo wykazać w oparciu o trzy etapy kształtowania się ewangelicznych tradycji: publiczną działalność Jezusa, apostołski przekaz i redagowanie ewangelii.

Badanie genezy ewangelii dowodzi, że są one słowami i czynami Jezusa, które zostały zinterpretowane przez apostołów pod natchnieniem Ducha Świętego w świetle zmartwychwstania, a następnie zaadoptowane do potrzeb wspólnoty przez redaktorów-ewangelistów.

Potwierdzenie historyczności ewangelii dokonało się w oparciu o metody historii form i redakcji, które to oczyszczone z błędnych założeń i niedokładności zostały przejęte na grunt biblistyki katolickiej.

Interpretacja Pisma Świętego w Kościele- przegląd metod i ujęć interpretacji Biblii

W 1993 roku, z okazji setnej rocznicy ogłoszenia encykliki *Providentissimus Deus* i pięćdziesiątej rocznicy encykliki *Divino affalnte Spiritu*, Papieska Komisja Biblijna wydała instrukcję zatytułowaną *Interpretacja Pisma Świętego w Kościele*. W swej głównej części dokument ten stanowi przegląd metod i ujęć interpretacji Biblii.

Autorzy instrukcji dokonali rozróżnienia między metodą, rozumianą jako całość postępowania naukowego, którego celem jest wyjaśnienie tekstu, a ujęciem - badaniem ukierunkowanym według określonego punktu widzenia. „Metoda” jest pojęciem szerszym względem „ujęcia”. W dokumencie zostały przedstawione cztery metody egzegetyczne:

metoda historyczno-krytyczna oraz trzy metody określane nowymi metodami analizy literackiej oraz osiem ujęć interpretacji Biblii.

Instrukcja podkreśliła, że metoda historyczno-krytyczna jest najczęściej stosowaną sposobem wyjaśniania tekstu biblijnego, pierwszy człon jej nazwy wskazuje, że poszukuje ona sensu biblijnego w kontekście historii powstawania tekstu, drugi natomiast mówi, że analiza ta dokonuje się w oparciu o ścisłe i naukowe kryteria. Omawiając metodę historyczno-krytyczną wymieniono jej poszczególne etapy, prowadzące do wyakcentowania celów i zamiarów autorów natchnionych: krytykę tekstu, badanie historii form (*Formgeschichte*), historii przekazu tradycji (*Traditionsgeschichte*) oraz historii redakcji (*Redaktionsgeschichte*).

Instrukcja zwróciła uwagę, że dla wydobycia pełni prawdy zawartej w tekście biblijnym, egzegeza historyczno-krytyczna powinna być uzupełniona wyjaśnianiem tekstu metodami obecnymi we współczesnych badaniach literackich. W dokumencie przedstawiono trzy metody analizy literackiej: retoryczną, narracyjną i semiotyczną. Ich nowość oraz wartość polega na tym, że badając tekst w jego ostatecznej postaci, skupiają się jedynie na literackiej stronie tekstu, interpretując związki oraz struktury odkrywane w samym tekście.

Oprócz metod instrukcja omawia osiem ujęć interpretacyjnych podzielonych na trzy grupy: pierwsza grupa to ujęcia oparte na Tradycji – ujęcie kanoniczne, ujęcie odwołujące się do żydowskich tradycji interpretacyjnych oraz ujęcie odwołujące się do historii oddziaływania tekstu; druga grupa to ujęcia odwołujące się do nauk o człowieku- ujęcie antropologiczne, socjologiczne i psychologiczne; ostatnia, trzecia grupa to ujęcia kontekstowe- ujęcie feministyczne i liberalistyczne. Dokument wymienia jeszcze lekturę fundamentalistyczną Pisma Świętego, którą stanowczo odrzuca.

Adhortacja apostolska *Verbum Domini* – powrót do Biblii w duszpasterstwie

Ostatnim kościelnym dokumentem biblijnym jest wydana 30 września 2010 roku adhortacja apostolska Benedykta XVI, *Verbum Domini*, która stanowi podsumowanie synodu biskupów poświęconemu Słowu Bożemu w życiu i misji Kościoła. Cechą charakterystyczną tego dokumentu jest m.in. jego duszpasterskie ukierunkowanie. Obok treści teologicznych wiele miejsca zajmują konkretne postulaty duszpasterskie. Benedykt XVI zaapelował, by Pismo Święte stało się podstawą wszelkiej działalności Kościoła i źródłem odnowy jego życia. Dokument podkreślił m.in. znaczenie słuchania w skupieniu Słowa Bożego w czasie liturgii, rolę homilii i katechezy biblijnej oraz potrzebę nabożeństw Słowa i indywidualnej lektury Biblii w ramach tzw. lectio divina. Papież zachęcił do tworzenia grup czytających i

modlących się Pismem Świętym. Zwrócił także uwagę na nowe formy komunikacji i chociaż podkreślił, że nic nie zastąpi osobistego spotkania to nie może jednak zabraknąć Ewangelii, ani Chrystusa, tam gdzie wypowiadają się ludzie, zwłaszcza w Internecie.

Podsumowując: Przedstawione w ogólnym zarysie dokumenty na temat Biblii są wielkim bogactwem Kościoła. Odpowiadając na konkretne wyzwania i trudności w wyjaśnianiu Pisma Świętego pozwalają podejmować w sposób wolny i bez obaw wszelkie badania biblijne i poznawać zawartą w tekstach biblijnych prawdę Bożą.

ks. dr Tomasz Kusz